

אברהם יהושע השל

מורה הדור

מאת ראובן קימלמן*

מרנו ורבנו אברהם יהושע השל שימש כביהמ"ד לרבנים באמריקה בשנים חש"ה-תשל"ב (1972-1945) כפרופסור לתורת המוסר והקבלה של היהדות. הוא היה פרופסור למוסר וקבלה לא רק בתוקף היותו מרצה על עיקרי המוסר והקבלה, אלא גם בהגשמתו, הלכה למעשה את ערכי המוסר, ובהארתו את הנסתר שבהווייה. הצורך בדוגמאות מופת המחייבות לחיי צדק וישר אינו נופל מן הצורך בהגדרה מדוייקת של מהות הצדק והישר. בעוד שאידיאות דתיות הן עניין למחשבה, הרי האדם הדתי הוא ההופך את הבחירה הדתית לערך מחייב. גם אנו נתפסים לעתים להנחה, כי הצדיקים לא נועדו אלא להעניק למסורת מימד של רוממות ניצחת, בעוד שלמעשה תפקידם הוא: לחלץ את המסורת מתוך חלליך הנסיגה המתמדת שבו היא נתונה, ולהביאה לידי הגשמה ישירה בחייהם.

כוח השפעתו של השל נבע משלמות אישיותו, מכמיהתו העזה לצדק חברתי, מכיאות-מסורת היהודית, וממחשבתו הדתית בנושאי ההווה האנושית. רק הוא עצמו שלט במכמני השפה, שביכולתה לבטא את משמעות אישיותו בעיני ידיו ותלמידיו, עמיתיו וכני עמו והעולם כולו. רק בצחות לשונו מסוגל היה להביע כיאות את הקשר הזה. רק הפלגותיו שלו יכלו לבטא את תמצית הווייתו של המופלג שבאדם. לא נותר לנו איפוא אלא לנקוט כאן בלשונו הוא, ולהביא מלים שהשמיע באחד מהספריו:

"הידיפי שיצר ככתביו, האצילות והעוצמה, שהעניק לרוח היהדות ולספרותה, התחושה לרוח היהודית. שנטע בלב תלמידיו, חכמתו השופעת, חיוניות הקורנת שבהכנתו לבני-אדם, ליצירות אמנות, לדקויות-לשון ומעל לכל - שלמות אופיו, חסידותו התמה והמפלאה וכורשו להוקיר ולאהוב את זגלתו." - כזה היה אברהם יהושע השל. רבים האנשים שכוחם להקנות לנו שיטות וטכניקות שונות, אך מעטים הם המסוגלים ללמדנו את רזי משמעותה של האצילות. השל נוהג היה לצטט מדברי אחד מגדולי החסידות: "היצר הרע הנורא ביותר של היהודי הוא: השיכחה כי בן-מלך הנהו..."

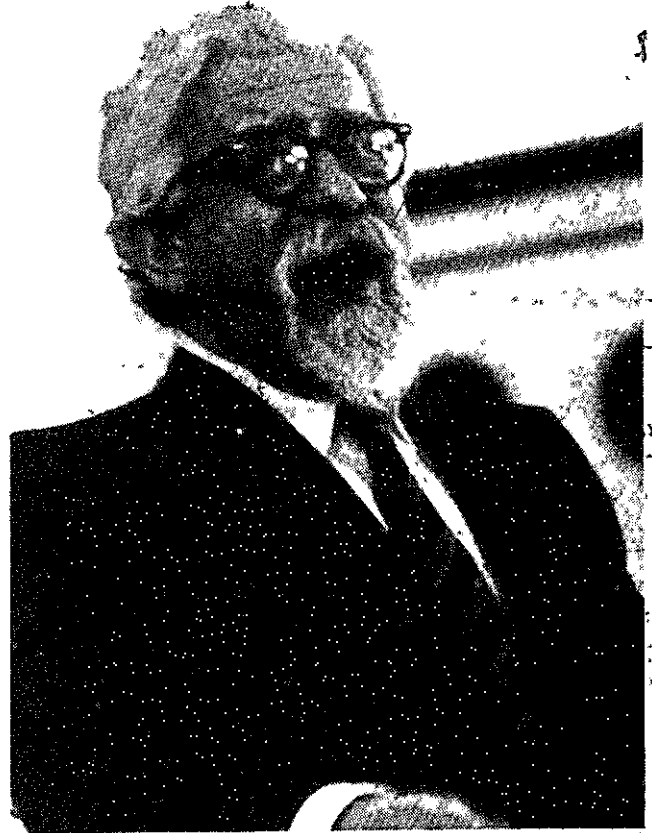
מהלך היה על מישור רם ונישא מעל כולנו. שמו עורר בנו תמיד גל של עליצות. מסוגל היה למצוא יופי ורוממות במקום שבו מצאו אחרים רק חושך ואפלה. הוא חונן בכשרון שהק מתימעת זוכים לו: המופת שבנוכחותו. הוא לא נזקק לדיבורים, כדי לבטא את אמונתו, השקפתו ואצילותו. עצם-ונוכחותו - היה די בה להביע חזון. גדולתו הפנימית באה לידי ביטוי בחיצוניותו. עצם הווייתו הקרינה משמעות של קדושה. השל היה סימן קריאה. הוא התהלך ביושר עם אלוהים ועם אנשים, והכונת בערה כאש בעצמותיו. כשכובע האחרון לחייו ציין כי זה-עתה סיים את כתיבת ספרו- על הרבי מקוצק, בשם A Passion for Sincerity שאלתיו מדוע לא חידגם את המלה "אמת", או integrity והשיב לי: "המלה היא sincerity. (למרכה האירוניה הכתיר המו"ל את הספר בשם A Passion For Truth). לא היה קשה להעריצו, שכן

של רבי ישמעאל שאינו מקבל עליו את הדין, ולא את גורלו העלוב של עם ישראל, ושאל: "מי כמוך באלים ה'?" "השופט כל הארץ לא יעשה משפט?" (הנ"ל יח, כו) אין כאן צידוק הדין. לעומת זה, במעשה העקידה אנו מוצאים את אברהם, זה שנלחם למען אנשי סדום, מוכן לשפוך דם נקי על גבי המזבח. כאן אברהם מצדיק עליו את הדין. כרבי עקיבא, אין ויכוח, ואין שאלות. ענין העקידה, בדומה לענין קידוש השם, הוא הפרדוקס של אהבת האל עד מות. והוא גם העניין שקייקגור ייחד עליו את הדיבור בספרו "יראה ורעדה".

לא קשה לראות שהמאבק הזה בין ר' עקיבא ור' ישמעאל הריהו גם מאבק פנימי כלבו של המחבר: צאצא למשפחת רביים נודעה, והוא חי בנכר כשכלבו מתרוננת המסורת החסידית בה נתגדל ונתחנך, והוא גם פתוח ללימודי החכמה והפילוסופיה והמסורת הרציונלית והמדעית של המערב, ואף היא נעשתה חלק מעולם מחשבתו. השל עצמו, קשור כביכול, לשניהם. אבל כלי ספק הפן השכלתני והמדעי שבהגותו חיוור יותר מאשר הפן המיסטי. יש ואף בסגנון הספר מחרץ המחבר ודבריו נאמרים כדרך שירית, כאילו עומד לפנינו משורר-לוהט המדבר על ענינים הנוגעים בנימי נפשו. ואם יש איזה קסר להגותו של השל לדורנו, הייתי אומרת שכרצונו לומר לנו שבשום פנים ואופן אין לנסות להבין את היהדות בנכולות השכלתניים כלבד.

1. "התורה מן השמים" ע' ו.
2. הנ"ל ע' ח.
3. הנ"ל.
4. "מבוא לספרות התנאים" (ירושלים תל-אביב, 1957) ע' 521 ואילך.
5. "תורה מן השמים" ע' 10 וכן הערה שם.
6. הנ"ל ע' ל"ט.
7. הנ"ל, ל"ח.
8. הנ"ל, ע' 4.
9. אבות, פ"ה, משנה כ"ב, הנ"ל, ע' 6.
10. בראשית רבה, פ"א, י"ד; הנ"ל, ע' 4.
11. תנחומא שמות י"ח, הנ"ל ע' 238.
12. גישה המזכירה את מאמרו המוקשה של רוצנוצווייג על הסטיות של ההיסטוריה היהודית ראה "נהרים" לרותה ותקופותיה של ההיסטוריה היהודית, (ירושלים תשכ"א).
13. "תורה מן שמים" ע' 16 ואילך.
14. תוספתא חגיגה, סוף פ"א, הנ"ל ע' 5.
15. הנ"ל ע' 24 ואילך; וכן למשל דברי רבי עקיבא על מכות מצרים המובאים בהגדה של פסח.
16. הנ"ל ע' 34 ואילך וכן ע' 42.
17. הנ"ל ע' 35 וכן מורה נבוכים ח"ג פכ"ט, תנחומא אחרי י"א.
18. הנ"ל ספרי זוטא ע' 324.
19. כוזרי, ב, י"ד.
20. ספרא, אחרי, דליפה, ע"ד; הנ"ל ע' 115.
21. ספרא, אחרי, דף פו ע"ד; הנ"ל ע' 114.
22. הנ"ל ע' 104.
23. ספרי, ואתחנן, פיסקא ל"ב; הנ"ל ע' 93.
24. "אמר רבי עקיבא יאה מסכנותא לברותיה דיעקב כערקא סומקא ברישא דטוסיא חיורא" וייקרא רבה, פ"ה, הנ"ל, ע' 105.
25. הנ"ל 156, ברכות ס"א ע"ב.
26. סנהדרין ע"ד ע"א; הנ"ל, ע' 112.
27. ברכות סא, ע"ב; הנ"ל ע' 112.
28. הלכות יסודי תורה, פ"ה, הלכה א'.
29. סנהד' נא, ע"ב; "תורה מן השמים" ע' כט.
30. הנ"ל 101; מכילתא דרבי ישמעאל, שירתא, פ"ח.
31. הנ"ל ע' 160.
32. הנ"ל, ע' ט.
33. מחשבת רוצנוצווייג עודנה חתומה בפני הדור. ראה "כוכב הגאולה" (ירושלים, 1970) ע' 190 ואילך, וכן ע' 229 ואילך, על קידוש השם ושיר השירים.

*ד"ר ראובן קימלמן הוא פרופסור למדוש ותלמוד באוניברסיטה ע"ש ברנדייס, בבוסטון.

למען אוטו-אמנסיפציה, כדי להשתחרר מכבלי אי-הסובלנות. "החטא הנורא ביותר, הכריז, הוא חטא האדישות: "שוויון הוא דבר טוב... חסרה רק תחושת הזוועה אשר באי-השוויון."

השל סייע גם להקמת האירגון Clergy and Laity Concerned About Vietnam (אנשי-דת והדיוטות למען וייטנאם), ושימש אחד מיושבי הראש שלו. אירגון זה היווה את חוד-החנייה בתנועת ההתנגדות הדתית למלחמה. היתה זו תופעה אופיינית להשל להבליט את דאגתו לנושא וייטנאם, כעוד אחרים רואים נושא זה כמעורבותה המוטעית של אמריקה בענייני מדינות העולם, יצא השל בקול-קורא למען תושבי וייטנאם ולמען ציפור-נפשה של אמריקה. מחאתו של השל חדרה עד לעמקי שרשיה של הפרשה. הנסיגה מוייטנאם עלולה היתה ללא-ספק להתפרש כאיבוד יוקרה, והוא הבין את הבעיות העומדות בפני קובעי-המדיניות. אך להישארות בוויטנאם עלולה היתה להיות משמעות גרועה פי כמה: איבוד נשמותינו. לאחד הסמינריונים שלו בנושא האתיקה, שנערך בכיהמ"ד לרכנים הקונסרבטיבי, הזמין השל את אחד מראשי המפגינים נגד מלחמת וייטנאם. אותו אדם ניסה לשכנע את השל, שילך לכלא להציל את נשמתו, בטענה כי אדם בעל ישר-לב אינו מסוגל להפיק תועלת בידועין מחברה מושחתת. השל שאלהו אם צעד כזה אכן יוכל להקדים את קץ המלחמה ולו רק ביום אחד, והלה השיב לו תשובה של היסטוריה, ואז סירב השל, באמרו כי לא נוכל להתמסר להצלת נשמותינו על חשבון חיי הזולת.

זמן רב לפני שפרשת וייטנאם הפכה לנושא למערכה מדינית, הוא הטיף, לחזרה-בתשובה לאומית, לשיבה אל המצפון לחיזוק הימיו המוסרי, ולהתמסרות להשגת השלום ולא דווקא הנצחון. פנייתו נסבה בעיקר אל בעלי אמונה דתית. "לדבר על אודות אלוהים," הכריז, "ולשתוק על נושא וייטנאם, הרי זה חילול-השם." אחת מפעולותיו הציבוריות האחרונות היתה ביקר בבית-הכלא, כדי לחזות כשיחרורו של מפגין נגד המלחמה, ולכרכו לשובו הביתה.

יותר מכל דאב השל על שתיקתם היחסית של יהודים מסויימים. כשזוכרים את המוני היהודים שנטלו חלק במאבק לזכויות האזרח כאילו יצאו שוב ממצרים, מדהימה תופעת האלם שאחזה רבים בעניין המלחמה. אין לומר כי היהודים לא השמיעו קול; השמיעו גם השמיעו, ומעבר לכל יחס למספרם, כרגיל. אך מה שהכאיב להשל היתה העובדה, כי במשך עשרים שנה גינינו את "הגרמנים הטובים ששתקו." והנה עתה, עוד כטרם חלף דור אחד, ישנם יהודים, שהם אזרחים אמריקניים טובים, הדבקים בשתיקתם. הרוב הדומם פירושו הרוכ המפחד במדינה דמוקרטית. עם זאת, הרי לפי מיטב ידיעתי, השל — בניגוד לדוברים צעירים ממנו — סירב להשתמש בכיטיים הקשורים בשואה אפילו לצורך הדיון בוויטנאם. שכן היטיב להבין את ייחודה הנורא והאיום של אושוויץ! אבל קריאת-הזעקה שלו: "מקצנתו אשמים אך כולנו נושאים באחריות! רתחה עם השאלה "אייכה?"

בשנות הששים המוקדמות הדליק גם את הניצוץ לאחת מתנועות-המחאה הגדולות ביותר בהיסטוריה היהודית — התנועה למען יהדות רוסיה. עוד בשנת 1963 היה א.י. השל הראשון שהכריז, כי יהדות רוסיה מהווה את העדיפות הראשונה של יהודי אמריקה.

ב-4 בספטמבר 1963 השמיע את הקריאה: "יהדות מזרח-אירופה אבדה. יהדות רוסיה היא השריד האחרון לתפארת-הרוח שאיננה עוד! אין אנו מבקשים זכויות מיוחדות כלשהן. דרישתנו היחידה היא לשים קץ לתהליך חיסולה המקיף והשיטתי של המורשת הדתית והתרבותית של קהילה שלמה, ולהעניק לה שוויון עם כל שאר המיעוטים הדתיים והתרבותיים. כל תיכנס המאה העשרים לרשומות ההיסטוריה היהודית כמאה של החורבן הפיסי והרוחני! אם אשכתך, יהדות רוסיה!..."

השל נשא דברו בוועידת "הבית הלבן" לענייני ילדים ונוער. והשל הוא אשר נאם בוועידת "הבית הלבן" על בעיות הזיקנה, וכמו הרמב"ם דיבר אף הוא על גיל הזיקנה כעל שלב ממנו אפשר להגיע אל מעלת המוסר, וכעל שעת-הכושר להתעצמות-נפש פנימית.

■ (סוף יכוא)

נתברך ביכולת להעריך את זולתו. לרבים קל היה לאהוב אותו, שכן מסוגל היה לאהוב את הרבים. אך הוא מסוגל היה גם לחוש שנאה: המירמה והעוול היו לו לתועבה.

א.י. השל מיצה-עד תום את משמעותיות שמוחיו. כאברהם הוא גילם את השילוב המובהק בין החמלה והצדק בשמרו "דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". הוא סיכן את מעמדו, את שמו ואת חיבת ידידיו ועמיתיו, בצאתו למאבק למען משוללי הזכויות בעולמנו. עם זאת היה מסוגל להתפלל למען הפוגעים בו, ואף לסלוח להם.

כיהושע לחם את מלחמות ה'. באנטישמיות נלחם ככל נימי נפשו. הוא יצא נגד הניהיליזם מתוך שיפוטי-ערכים מביך כמעט. הוא עירער את יסודות האתיאיזם בדברי אלוהים חיים שצרכו את לב השומע. הוא תקף את הגזענות בתחושה כה עזה של-כבוד האדם, ומעל לכל — הוא הסתער על מבצרי הצדיקים-בעיניהם, הלא הם מתרחרי המלחמות, בהטיפו כי אדם אינו מיספר, כל על כן בצלם אלוהים נברא!

ולבסוף — כבן למשפחת השל היה צאצא של הרכ מאפטא ר' אברהם יהושע השל, שנודע בכינויו "אורח ישראל". גם הוא אהב את כל הקדוש, הנאצל והשממי. אברהם יהושע השל ניהן כאותו כשרון פדגוגי מיוחד במינו, לטעת בלב כל תלמיד ותלמיד את התחושה שהוא אהוב עליו כבן יחיד. פעם העיר "מצווים אנו לאהוב את רענו. משמע — מסוגלים אנו לכך."

המשמעות שייחס השל לדורנו מקופלת בהשפעתו על סערות התקופה. דאגתו ופעילותו נתמקדו גיב בשני נושאים: נושא הגזע, והשלום. בקשר לנושא הראשון יזכרו ודאי רבים את דמותו כשהוא פוסע לצידו של מרטין לותר קינג במיצעד המחאה בסלמה אל-אבאמה. מנהיגת הכושים, הגב' קורטה קינג, בהיזכרה באותו מאורע, כינתה את השל "אחד האישים הגדולים של תקופתנו." לפירסום זכה גם תפקידו החשוב של השל ב"וועידה הלאומית לענייני דת וגזע," שנערכה בשיקאגו, בשנת 1963. שט נולד רעיון ההתפתוחם של אנשי דת במצעד שנערך בהאשינגטון באותה שנה. השל השמיע שם נאום גדול: "לפני מאה שנה," הוא הזכיר שם לצירים, שהגיעה השעה שהאדם הלבן ייאבק

HARVARD COLLEGE LIBRARY
 HEBREW DEPARTMENT
 WIDENER M
 CAMBRIDGE, MASS. 02138

HADOAR

ISSN 0017-6524

Only Hebrew Weekly In U.S.A. Organ of Histadruth Ivrit of America.
 Published by Hadoar Association, Inc.

Published Weekly from October through June and Bi-Weekly, from July through September (except weeks of Jewish holidays) by Hadoar association, Inc., 1841 Broadway, New York, N.Y. 10023 Telephone: 581-5151; Second Class Postage paid at New York, N.Y. Subscription price 1 year \$25.00, Canada and foreign \$27.00; Half Year \$13.00, Canada and foreign \$14.00.

1841 Broadway, New York, N.Y. 10023, Tel. 581-5151

New York, N.Y. January 21, 1983, Vol. LXII 11 (2687)

יוקם מוסד חינוכי חדש ע"ש הרב אברהם יהושע השל ז"ל

ישראל של העם היהודי, תוך קשר עם הילדים של עמי העולם, בעלי רקע שונה. ביה"ס יהיה קהילתי ובלתי-תלוי, רשום במדינת ניו-יורק עם צ'ארטר של Board of Regents של מדינת ניו-יורק. ביה"ס ייפתח בסתיו של 1983 ובכל שנה תיפתח כיתה נוספת, עד כיתה ח', ועד ככלל. מכיתה ה' ואילך ידונו באפשרות פתיחתו של ביה"ס תיכון. שבו ימשיכו התלמידים לימודיהם.

כמה ב"כ, בי"ס ומוסדות הוקמו בארה"ב על שמו של הרב פרופ' אברהם יהושע השל ז"ל. כעת, כמלאות עשר שנים לפטירתו, נוכל לכשר לקוראינו, כי ברחוב 68 מערבה, מס' 30, בניו-יורק, ייפתח בית-ספר ללימודים כלליים ויהודיים, שיתנו לילדים תזון מאוחד של חיים יהודיים, המאשרים את החשיבות של חיים יהודיים. תוך הדגשת האהבה לעם ישראל ולארץ ישראל. את הלשון העברית ילמדו מכיתה א' ואילך לשם הקניית תרבות ודת.

לקהל הקוראים הנכבד

בואת הריני להודיעכם שאשה כמשך חודש פברואר כמיאמי כמלון SEA GULL ברחוב 21 שליד הים. כל המעוניינים בחידוש חתימתם, וכן חותמים חדשים יתקשרו איתי בשעות 10 - 1 לפנה"צ לפי הכתובה הנ"ל. לחותמים חדשים יינתן שי - ספרו של שרפשטיין "במערכות החיים".

יהודה קרויזנהאר
 סוכן "הדואר"

מכירה מיוחדת לקוראי "הדואר" במחירים מוזלים

של ספרים יקרי ערך שהופיעו בהוצאת "עוגן" שעל יד ההסתדרות העברית

<p>אדם עלי אדמות פואמות מאת אפרים א. לסיצק. \$3.</p> <p>מבחר סיפורים מאת יעקב טאקובינעמי. \$3.</p> <p>הערכות בעזרת תרבות וחינוך מאת נסן טורוב. \$3.</p> <p>וספור הכוכבים חזון היסטורי - מאת ה. סקלר. \$3.</p> <p>נחלת צבי חזון - מאת בנימין רסלר. \$3.</p> <p>במערכות החיים הסתכלויות מאת צבי שרפשטיין. \$3.</p> <p>שירי עם מאת ז.א. סירלר. \$3.</p>	<p>עם הכד, אל המבוע מסות ביקורת מאת מנחם ריבולוב. \$3.</p> <p>רבי מאיר ובחריה דרמה בת חמש מערכות יעקב סגן. \$3.</p> <p>הילולא במיחון חזון היסטורי - מאת ה. סקלר. \$3.</p> <p>חנות נפגשות דברי מסה - מאת ד"ר הלל בלי. \$3.</p> <p>גלות וגאולה בספרות ישראל מאת ד"ר מאיר אסמן. \$3.</p> <p>יצחק שיפר ערך שלמה אידלברג. \$3.</p> <p>אודים (כרך ב') לקט דברי סופרים שנספו בשאה בעריכת אלחנן איזלמן. \$3.</p>	<p>מבחר שירי ביאליק בתרגום אנגלי, בעריכת אבא מאת ד"ר ישראל אפרת. \$7.50.</p> <p>שירי יהודה הלוי אוסף שירי קודש וחול ערך ומבואר ע"י ד"ר שמעון ברנשטיין. \$10.</p> <p>אישים ודמויות בחכמת ישראל באירופה המזרחית לפני שקיעתה ערך הרב ד"ר ש.ק. מירסקי. \$7.</p> <p>חכמת ישראל במערב אירופה (כרך ג') ערך הרב ד"ר שמעון פדובוש. \$7.</p> <p>החינוך והתרבות העברית באיטליה בין שתי מלחמות העולם בעריכת חפ"י צבי שרפשטיין. \$10.</p> <p>הקשת בענן סיפורים - מאת ה. סקלר. \$3.</p> <p>חוט מגזע סיפורים - מאת ב. אייזיקס. \$3.</p> <p>פרקים מאמרים ומסות (חלק ד') בעריכת ד"ר ש.ק. מירסקי. \$8.</p>
--	---	---

דמי המשלוח - 75 סנטיים

בדבר הזמנות נא לפנות אל ההסתדרות העברית באמריקה

HISTADRUTH IVRITH OF AMERICA

1841 Broadway, New York, N.Y. 10023 Tel: 581-5151